

Kuramdan Uygulamaya Sosyal Bilgiler Öğretimi

Hayat Bilgisi Öğretiminden Tarih Öğretimine

Yücel KABAPINAR

Genişletilmiş

---

8. Baskı

Prof. Dr. Yücel KABAPINAR

Kuramdan Uygulamaya
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ
Hayat Bilgisi Öğretiminden Tarih Öğretimine

ISBN 978-625-8325-00-3

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2022, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindex.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilerle <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

Genişletilmiş 8. Baskı: Haziran 2022, Ankara

Yayın-Proje: Nisanur Uzunlu
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Çetin
Kapak Tasarım: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler - Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Prof. Dr. Yücel KABAPINAR

1988 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Bölümünden mezun oldu. 1989 yılında aynı üniversitenin Tarih Öğretmenliği Bölümünde araştırma görevlisi olarak akademik yaşama başladı. Dokuz Eylül Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde Prof. Dr. Salih Özbaran'ın danışmanlığında yaptığı "Müfredat Programı ve Ders Kitapları Açısından Ortaöğretimde (Lise) Tarih Öğretimi" adlı tezi ile yüksek lisansını tamamladı. Ardından YÖK-Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi çerçevesinde doktorasını yapmak üzere Leeds Üniversitesi'ne yollandı. 1995-1999 yılları arasında kapsayan süreçte "A Comparison Between Turkish and English History Textbooks: Design, Construction and Usability Issues" adlı doktora tezini tamamladı. Ardından Buca Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği'ne Yardımcı Doçent ve Anabilim Dalı Başkanı olarak atandı. 2003 yılında Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı'na geçti. 2007 yılında "Sosyal Bilgiler Eğitimi" alanında doçent olarak atandı. Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Tarih Öğretimi alanlarında çalışmaları bulunmaktadır. 2013 yılında da Profesör oldu.

ORCID No: 0000-0001-6039-0096

AKADEMİK YAYINLARINDAN SEÇMELER

- Kabapınar, Y. (2012). An analysis of Turkish Prospective Teachers' Perception of Constructivist View of Learning and Teaching. *Education and Science*. Cilt 37, Sayı 165, 320-335
- Kabapınar, Y., Dinç, T. (2011) "Kanıtlı Temelli Tarih Öğretimi Yaklaşımı"na Göre Hazırlanmış Konuların Sınıfta İşlenmesi: Ezber, Tarih Dersinin Kaderi midir?" *Toplumsal Tarih*, 213, 66-72
- Kabapınar, Y., Akbal, Y. (2010) "Sınıf Öğretmenlerinin 1998ve 2004 Yılı İlköğretim Programlarına Göre Hazırlanmış Hayat Bilgisi Ders Kitaplarına İlişkin Değerlendirmeleri", *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 32, ss. 95-122
- Kabapınar, Y., Hersan, E. (2010) "Kronoloji Temelli Tarih Öğretimi ve Ortaya Çıkardığı Ürün: Bir Dönem Biterken Tarihe Not Düşmek, *Toplumsal Tarih*, Sayı: 203, ss. 81-86
- Kabapınar, Y. ve Ataman, M. (2010) "İlköğretim Sosyal Bilgiler (4-5. Sınıf) Programları'ndaki Ölçme ve Değerlendirme Yöntemlerine İlişkin Öğretmen Görüşleri", *İlköğretim Online*, 9 (2), 776-791
- Kabapınar, Y. (2009) "Yeni Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Öğretmenler: Değişim Kolay mı?", *Toplumsal Tarih*, 189, 42-49
- Kabapınar, Y. (2009) "Prospective Teachers' Ideas about the Methodology of Social Sciences/ History and Purpose of Social Studies Teaching: Evaluation of "Us" Through "Others", *International Journal of Historical Learning Teaching and Research*, 8 (1), 108-120
- Kabapınar, Y., Öztürk, C. ve Hersan, H. (2008) "2004 Yılı İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı'na İlişkin Veli Görüşleri", *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 28, 69-89
- Kabapınar, Y. (2007) "1998 ve 2004 Öğretim Programlarına Göre Yazılmış Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sosyal Olay ve Değerlerin Sunumu: İşlev ve Nitelik Açısından Farklı Bir Noktaya Geldik mi?", *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 25, 109-127
- Kabapınar, Y. (2006) "Eğitim Felsefesinin Yansıması Olarak İngiliz Öğrencilerin Tarih Dersi Defterleri: Nicola ve Arkadaşlarının Tarihsel Bilinçlerinin Oluşum Sürecinden Kesitler", *Milli Eğitim*, 170, 8-31
- Kabapınar, Y. (2006) "Bireysel Bilinçlerin Oluşumuna Giden Yolda Yeni Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Ders Kitaplarına Bir Bakış: "Aaa Sosyal Bilgiler Ezberlemeden de Olabiliyormuş!" *İlköğretim Eğitimci Dergisi*, Kasım, 3, 28-32
- Kabapınar, Y. (2005) "Öğrencilerin Gözünden Sosyal Bilgiler Derslerinde Gerçekleştirilen Empati Etkinliklerini Değerlendirmek: Bakalım Öğrenciler Neler Düşünüyor?", *Eğitim Araştırmaları*, 18, 97-114
- Kabapınar, Y.(2004) "İlköğretimdeki Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Derslerinde Kullanılacak Bir Öğretim Etkinliği Olarak Resim Çizimi Yoluyla Empati", *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 20, 85-100

ALTINCI BASKIYA ÖNSÖZ

Bu kitap maceramız da tıpkı “yaşam” gibi; sürekli “güncellenmesi” gerekiyor. Bu baskıda da yeni ekleme ve düzenlemeler yapıldı. Empati ile ilgili bölüme dördüncü bir alt başlık daha eklendi, “Görsel Öykü” adını taşıyan. Öğretmenlerin küçük bir çabasıyla köy okulundan özel okula dek tüm sosyo-ekonomik düzeylerdeki okullarda kullanılabilir bir empati geliştirme tekniği. Üstelik bu tekniği sınıfta da uyguladık. Çeşitli görsel öykü örnekleri ile birlikte sınıfta gerçekleştirilen iletişim kesitlerinden de örnekler sunduk.

Bundan başka yine bazı bölümlere irili ufaklı eklemeler de yapıldı. Bunlardan biri “Çoklu Zeka” ile ilgili bölüm. Bu kuram merkezinde gerçekleştirilebilecek olan etkinlikler bir tablo halinde öğretmen adayları ve öğretmenler için kullanıma sunuldu. Yine müzik zekası başlığı altındaki kısma da yönettiğim bir yüksek lisans tezinden alınan yeni örnekler eklendi. Benzer şekilde “Yerel Tarih” başlığı altındaki kısma da yürüttüğüm iki projeden kesitler eklendi; böylece örnek sayıları daha da artırılarak konunun öğretmen adayları ve öğretmenler için daha da somutlaştırılması sağlanmaya çalışıldı. Yönettiğim tezlerin ve gerçekleştirilen projelerin ürün ve sonuçlarının bu kitapta sunulması çalışmaları işlevsel kılma adına önemlidir diye düşünüyorum. Tüm bunlardan başka “Örnek Olay” ile ilgili bölüme de küçük birkaç ekleme ve düzenleme yapıldı.

Geçen yıllar nitelikli Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Tarih derslerine olan gereksinimin daha da arttığını göstermekte; birey, toplum ve sistem/rejim olarak. Bir önceki baskıda ifade ettiklerimin altını daha da kalın çizerek yineleyeyim: Umuyorum ki bu kitap, öğrencilerimizde birey olma bilinci, vicdanla zenginleşmiş bir değer sistematiği, tarihsel ve sosyal farkındalık, demokrasi ve insan haklarına saygı, ötekine empati ile değer verme gibi değer ve yaklaşımların daha da gelişmesi noktasında katkı sağlar. Okuyanlarda daha iyi bir Türkiye ve Dünya için anlam oluşturmaya dileklerle ....

Teşekkürler Pegem Akademi ailesi; özellikle Servet Sarıkaya, Tual Şekercigil ve Aysel Nur Yıldırım. Bölümlere yapılan ekleme ve düzenlemeler çok daha fazla emek gerektiriyor. Minnettarım.

Yücel KABAPINAR

Ocak 2019 - Kadıköy

BEŞİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Gerek Türkiye gerekse Dünyadaki gelişmeler nitelikli Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Tarih gibi kimlik belirleyen derslere her zamandakinden daha çok gereksinim duyulduğunu göstermektedir. Bir birey olarak kendini tanıyan; yaşam karşısında bir değer omurgasına sahip olarak varlığını anlamlandırabilen; kendinden farklı, kendine benzemeyenlere zenginlik olarak bakabilen; din, dil, ırk, cinsiyet farkı/ayrımı gözetmeksizin karşısındakini insan olarak görebilen; çevreye ve öteki canlılara empati ile saygı duyabilen; sahip olduğu değer yargılarını vicdani duygular ile de zenginleştirip anlamlandıran bireylere her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulduğu açıktır. Bu bağlamda yukarıda anılan bu derslere daha da anlam yüklenmesi kaçınılmazdır. Kitabın yazarı olarak da umarım elinizdeki kitap ifade ettiğim bu bakış açılarının öğrencilerde oluşması noktasında sizlere katkı sağlayacaktır.

Dördüncü baskı yapılırken kitabın temel içeriği çok da değişmedi. Sadece bazı bölümlerde (Çoklu Zeka, Sosyal Empati, Kanıt Temelli Sosyal Bilgiler Öğretimi gibi) sunulan uygulama örnek sayısı daha da artırıldı. Bu kitabın temel misyonu, teorik sunum ile birlikte, öğretmenler ya da öğretmen adayları için, teoriyi pratik ile buluşturacak uygulama örneklerinin çokça sunulmasıdır. Bu anlamda kitap içeriği daha da zenginleştirildi.

Dördüncü baskıdaki en büyük değişiklik, daha önce basılmış altı makalemi (bazıları iki yazarlı) kitabın sonuna “Ek Okumalar” başlığı altında eklememdir. Bu makaleleri derslerimde öğretmen adaylarına kitaptan bağımsız olarak sunmaktaydım. Makaleler daha pratik olması adına kitabın sonuna eklendi. Öğretmenlerimiz için de, dilerlerse, bu makaleleri okumak kitapta ifade edilen kavram ve anlamların derinleşmesi adına önemli olacaktır. Bu makalelerin kitap içeriğiyle ilintisini kurma adına aşağıdaki açıklamalar sunulmuştur.

Vatandaşlık Aktarımını ve sonuçlarını anlamlandırma noktasında:

Kabapınar, Y. (2003). Türkiye’de Sosyal Bilgiler ve Tarih Ders Kitabı Yazarı Olmak. *Toplumsal Tarih.*, 109., 10-19

Kabapınar, Y. (2009). Yeni Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Öğretmenler: Değişim Kolay mı?. *Toplumsal Tarih.*, 189., 42-49

Kabapınar, Y., Hersan, E. (2010). Kronoloji Temelli Tarih Öğretimi ve Ortaya Çıkardığı Ürün: Bir Dönem Biterken Tarihe Not Düşmek. *Toplumsal Tarih.*, 203., 82-86

Kanıt temelli Sosyal Bilgiler/Tarih Öğretimin anlamlandırma noktasında;

Kabapınar, Y. (2006). Eğitim Felsefesinin Yansıması Olarak İngiliz Öğrencilerin Tarih Dersi Defterleri: Nicola ve Arkadaşlarının Tarihsel Bilinçlerinin Oluşum Sürecinden Kesitler. *Milli Eğitim.*, 170., 8-31

Kabapınar, Y. (2012). Üniversite Düzeyindeki İnkılâp Tarihi Derslerine Farklı Bir Model İle Bakmak. *Toplumsal Tarih.*, 227., 80-86

Sözlü Tarihi ve işlevini anlamlandırma noktasında;

Kabapınar, Y., Koç, M. (2013). Sözlü Tarihe İlişkin Bir Uygulama Olarak Geçmişte ve Günümüzde Düşünler: Küçük Tarihçiler/Öğrenciler Tarih Yazıyor. *Toplumsal Tarih.*, 236., 64-70

adlı makaleleri okuyabilirsiniz. Umuyorum ki bu kitap, öğrencilerimizde birey olma bilinci, vicdanla zenginleşmiş bir değer sistematiği, tarihsel ve sosyal farkındalık, demokrasi ve insan haklarına saygı, ötekine empati ile değer verme gibi değer ve yaklaşımların daha da gelişmesi noktasında katkı sağlar. Okuyanlarda daha iyi bir Türkiye ve Dünya için anlam oluşturması dileklerimizle ....

Yücel KABAPINAR

ykabapinar@marmara.edu.tr

Ekim 2016 - Kadıköy

ÜÇÜNCÜ BASKIYA ÖNSÖZ

Sosyal Bilimleri nitelemede kullanılan kavramlardan biri de “değişim ve değişimin kaçınılmazlığı” olmuştur. Kitabın ilk baskısı 2007 yılında idi. Tükenmesi üzerine ikinci bir tıpkıbasım daha yapıldı. Ancak üçüncü baskıya hazırlanırken içeriği değiştirme ve dönüştürme zamanı gelmişti. Bu çerçevede kitaba yeni eklenen bölümler oldu. Bunlardan “Kanit Temelli Sosyal Bilgiler Öğretimi: Parçadan Bütüne Bireysel Anlam oluşturma” ile “Müzeler, Ören Yerleri ve Sanal Müzeler: Geçmiş İle Günümüz Arasında Bağ Kuran Mekânları Duyumsamak” adlı bölümler kitaba yeni eklendi. Bunlardan “Kanit Temelli Sosyal Bilgiler Öğretimi” adlı bölüm, kuram boyutundan uygulamalı örneklerle dek kanıt kullanmanın sosyal bilgiler ve tarih öğretimindeki anlam ve önemini ortaya koymasında noktasında önemlidir. “Müzeler, Ören Yerleri ve Sanal Müzeler” adlı bölümde de bu yerlerin kullanımı ile ilgili detaylı yöntem ve teknikler öğretmenlerimizin kullanımına sunulmuştur. Bu anlamda kitap, sınıf içi öğretimde sanal müzelerin önemini altını çizen, adreslerini sunan ve kullanımına ilişkin yön gösteren ilk eserlerdendir demek yanlış olmayacaktır.

Yine kitabın önceki baskılarında var olan bölümlerin büyük bölümü yeniden düzenlendi ve genişletildi. Sözelimi, örnek olayın işlendiği bölüme örnek olay çeşitleri altında yeni başlıklar açıldı. Örnek olayın sınıfta işlenmesi sürecinde kullanılan soruların nasıl daha nitelikli olabileceğine ilişkin örnekler konuldu. Ünite sonuna da örnek olayla ilgili *açık uçlu sorular* hazırlanarak öğretim elemanlarının sınıf içinde yaptırabileceği etkinliklere alt yapı hazırlanmış oldu.

Kitabın temel felsefesi, çok sayıda konuyu yüzeysel olarak sunmak yerine görece daha az sayıda konuyu derinlemesine ve örnekleriyle birlikte sunmaktır. Bundan dolayıdır ki, bir öğretim yöntemini irdeleyen bölümlerin sayfa sayısı ortalama yirmiyi bulmuştur. Yine yeni bir yaklaşım olarak ifade edilmelidir ki, kitabın yazarı tarafından yönetilen yüksek lisans tezlerinden kesitler/örnekler/sonuçlar da zaman zaman kitapta sunulmuştur. Buradaki temel amaç yapılan/yaptırılan yüksek lisans tezlerini tozlu raflardan kurtarmak ve kitabın yapısına eklemleyerek kitaba dinamizm, tezlere de işlevsellik katmaktır.

Değişimin bir başka boyutu da yayınevi boyutunda gerçekleşti. Bu çerçevede eski yayınevinin yöneticisi İbrahim AKYOLA ve yeni yayınevi Pegem Akademi'nin direktörü Servet SARIKAYA'ya katkıları için teşekkürlerimi bir borç bilirim. Bir başka altı çizilesi teşekkür de yayınevlerinin mutfağındaki arkadaşlarıma; başta Arzu BATUR olmak üzere dizgiden düzenlemeye, kapak tasarımından basım sürecindeki matbaa emekçilerine dek herkese şükranlarımı bildiririm.

Son söz öğretmen adaylarına ve öğretmenlere; umarım kitap sizler için işlevsel olur. Sizlere bir şeyler ve hatta umarım çok şeyler katar. Eleştirilerinizi, görüşlerinizi ve önerilerinizi bekliyorum. Saygılarımla.

Yücel KABAPINAR

ykabapinar@marmara.edu.tr

Eylül 2012 Kadıköy

BİRİNCİ VE İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Cumhuriyet tarihi boyunca eğitimi düzenleme ve değiştirme boyutunda ilk-öğretim programlarında pek çok dönüşümler yaşandı. Ancak bunların pek azı 2004 yılında gerçekleşen kadar çok kapsamlı idi. Öğretim felsefesinden programın içeriğine, ders kitaplarından ölçme ve değerlendirmenin anlamına dek uzanan tüm eğitim sistematüğinde önemli anlayış değişiklikleri yaşandı. Bu değişikliğin, uzun vadede, sadece sınıftaki öğretimin niteliği ile sınırlı kalmayacağı, çok daha geniş boyutlu olacağı açıktır.

Böylesi kapsamlı ve anlamlı bir değişiklik sürecinde önemli olan nokta, öğretimin uygulayıcılarına ve yeni öğretmen olacak öğretmen adaylarına bu yeni anlayışa uyum sağlayacak ortamların hazırlanmasıdır. Teorik düzeydeki değişimler ne denli başarı ile gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin, sınıf içindeki eğitim bağlamında, insan yani öğretmen faktörü her zaman önemini koruyacaktır. Bu anlamda, bir değişim sürecinin başarısı, onun uygulayıcılarının bu değişime ne derecede hazır olduğu ile yakından ilintilidir. Bir bakış açısı olarak ifade edilmelidir ki, 40-50 yıl sonra gelişmişlik ve insan kalitesi açısından, olumlu ya da olumsuz, yeterli ya da yetersiz Türkiye nerede ise, o orada oluş imzasının altında, çok büyük oranda, Okul Öncesi, Sınıf Öğretmenliği ve Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin büyük payı olacaktır; yapabildikleri ya da yapamadıkları ile. Diğer öğretmenlik alanlarının da anlam ve önemini takdir ederek, Okul Öncesi, Sınıf Öğretmenliği ve Sosyal Bilgiler öğretmenliklerinin anlam ve önemine, ilköğretim öğrencisine katabileceklerinin büyüklüğüne bir vurgu yapıştır bu bakış açısı.

Bu anlam yoğunluğu içerisinde, bu kitap ile yeni programın felsefi arka planını özetlemek, sosyal bilgiler öğretimindeki güncel kavram, bakış açıları ve öğretim anlayışlarını tanıtmak, eski anlayışa göndermeler yaparak yeni olanın nasıl uygulanacağına ilişkin teorik ve pratik örnekler sunmak amaçlanmıştır. Bu nedenle kitap, daha çok yeni anlayışlara, öğretim süreci ile ölçme ve değerlendirmeye yoğunlaşmıştır. Bu konu kapsamını çevreleyebilecek diğer destekleyici alanlara girmeyi amaçlamamıştır. Yine önemle vurgulanması gereken nokta, teorinin yanında, ilköğretim öğrencilerinin kendi kaleminden çıkan örneklere de yer verilmesi ve yine sınıfta uygulanacak öğretim etkinlikleri ile teorinin zenginleştirilmesidir.

Bu kitap için teşekkür edilmesi gereken ilk kişiler şüphesiz ki annem ve baba olmali diye düşünüyorum. “Ortadirek” bir aile koşulları içerisinde manevi ve maddi desteklerini hiç esirgemediler; hep desteklediler; sağ olun var olun sizler. Bunun ardından ilkokul öğretmenim Nihal Çillidağ’dan, üniversitede tarihin ve sosyal bilgilerin okul düzeyindeki öğretimine ilişkin konuları bir sorunsal olarak benim ve Türkiye’nin gündemine taşıyan Prof. Dr. Salih Özbaran’a dek tüm öğretmenlerime üzerimdeki emekleri için şükranlarımı sunuyorum. Bir diğer teşekkür de onlarla birlikte olmaktan keyif aldığım öğretmen adayları olan öğrencilerime; yol göstericiliğim süresince ortaya koydukları ürünler ile bu kitabın oluşmasına katkıda bulunmaları nedeniyle. Sorumluluğunuzu bilerek yolunuz hep açık olsun.

Tabii, küresel ısınmanın kendini gösterdiği bu yoğun yaz aylarında, içinde taşıdığı canla birlikte, kitap yazım sürecindeki stresimi, nazlarımı, sıkıntılarımı paylaşan, sağduyusu ile de kitabın niteliğine nitelik katan değerli eşim Yard. Doç. Dr. Filiz Kabapınar’a da en derin şükran ve sevgilerimi sunuyorum. Sesin hep Yan-kı’lansın...

Kitabın, ülkemizi ve insanımızı nitelikli bir şekilde ve hoşgörüsüyle hep var etmesine katkı sağlayacağına umarak...

Yücel KABAPINAR

Eylül 2007- Kadıköy

İÇİNDEKİLER

Altıncı Baskıya Önsöz.....v

1. BÖLÜM

KAVRAM, TANIM VE TEORİLER ÜZERİNDEN HAYAT BİLGİSİ VE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNE BAKMAK

Tanım, Anlam ve İçerikleriyle Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilimler 1	
Hayat Bilgisi: Tanım, Anlam ve İçerik 1	
Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler: Tanım, Anlam ve İçerik 2	
Sosyal Bilimlerin Yöntemi (Metodolojisi): Anlam, İçerik ve Öğretime Etkisi 4	
Sosyal Bilimlerin Disiplin Alanları 11	
Tarih 12	
Sosyoloji (Toplumbilim)..... 14	
Psikoloji 15	
Antropoloji..... 17	
Arkeoloji 19	
Siyaset Bilimi..... 20	
Coğrafya 22	
Ekonomi 23	
Sosyal Bilgiler Öğretimi Bağlamında Davranışçı ve Yapılandırmacı Öğrenme Anlayışları..... 24	
Davranışçı Öğrenme Anlayışı: Teorik Çerçeve 24	
Davranışçı Öğrenme Anlayışı ve “Vatandaşlık Bilgisi Aktarımı” Anlayışı..... 26	
Yapılandırmacı Öğrenme Anlayışı: Kuramsal Çerçeve 27	
Yapılandırmacı Öğrenme Anlayışı ve “Sosyal Bilimler (Metodolojisi) Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi” Anlayışı..... 30	
Sosyal Bilgiler/Tarih Dersleri ile Fen ve Teknoloji/Kimya Derslerinde Yapılandırmacılığı Uygulamak: Yöntem Farklılıkları Yapılandırmacı Öğrenme Sürecini Etkiler mi? 33	
Öğrenme Anlayışlarıyla İlişkisi Bağlamında Öğretim Programlarına Bakmak (1998, 2005 ve 2018 Deneyimleri) 36	

Öğrenme Anlayışlarıyla İlişkisi Bağlamında Öğretim Programlarına Bakmak (1998, 2005 ve 2018 Deneyimleri)	36
Davranışçı Öğrenme Anlayışı Temelinde Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitapları (2004 yılına kadar): ‘Makuliyetin Sesi Yazarlar Doğru Davranış El Kılavuzu Kitaplar’	36
Yapılandırmacı Öğrenme Anlayışı Temelinde Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitapları (2005 yılı sonrası): ‘Büyük Dönüşümü Fark Etmek’	42
2018 Yılı Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitapları: ‘Yapılandırmacı Öğrenme Anlayışından Geriye Dönüş mü?’	66
Bitirirken: Sosyal Bilimlerin Yöntemi Merkezli Sınıfıç İletişim Jargon Önerileri	69

2. BÖLÜM

ÖĞRETİM STRATEJİLERİ VE YÖNTEMLERİ

Öğretime Bakış: Öğretim Stratejileri	71
Sunuş Yoluyla Öğretim Stratejisi	71
Buluş Yoluyla Öğretim Stratejisi	73
Araştırma Yoluyla Öğretim Stratejisi	75
Öğretim Yöntem ve Teknikleri	75
Anlatım	75
Soru-Cevap	76
Kavram Haritası	82
Münazara	89
Beyin Fırtınası	92
Gözlem Gezileri (Eğitsel Ders Gezileri)	96
Altı Şapkalı Düşünme	107
Öğretim Amaçlı Oyunlar	109

3. BÖLÜM

ÖRNEK OLAY İNCELEME: YAŞAMIN İÇİNDEN GELEN VE YAŞAMA YÖNELECEK DENEYİMLERİN SINIFTA BULUŞMASI

Teorik Arka Plan.....	113
Örnek Olayın Hazırlanması ve Uygulanması Sürecinde Dikkat Edilecek Noktalar	114
Örnek Olay İnceleme Yönteminin Yararları	116
Örnek Olay Yönteminin Sınırlılıkları	117
Örnek Olayı Çözümleme: Soru Çeşitleri	118
Örnek Olay Çeşitleri	122
Yazılı Örnek Olaylar.....	123
Görsel Örnek Olaylar.....	128
1998 Yılı Öğretim Programı ve Ders Kitaplarında Sosyal Olayların Sunumu: Değişime Neden Gereksinim Duyuldu?.....	134
2004 Yılı Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Sosyal Olayların Sunumu	137

4. BÖLÜM

ÇOKLU ZEKÂ KURAMI: “TEMBEL/ÇALIŞKAN” NİTELEMELERİNDEN “DAHA AZ/DAHA ÇOK YETENEKLİ”YE GEÇİŞİN ANAHTARI

Teorinin Genel Çerçevesi	150
Sözel/Dilsel Zekâ	152
Matematiksel/Mantıksal Zekâ	154
Görsel/Uzamsal Zekâ.....	155
Öze Dönük/Bireysel Zekâ	157
Bedensel/Kinestetik/Duyudevinimsel Zekâ	159
Müzikal/Ritmik Zekâ.....	163
Sosyal/Bireylerarası Zekâ	178
Doğa Zekâsı.....	178

5. BÖLÜM

SOSYAL EMPATİ: TEORİDEN PRATİĞE İLKÖĞRETİM HAYAT BİLGİSİ VE SOSYAL BİLGİLER DERSLERİNDE KULLANILABİLECEK BİR ÖĞRETİM YÖNTEMİ

Giriş.....	210
Yazım Yoluyla Empati	212
Resim Çizimi Yoluyla Empati	220
Fotoğraf ile Empati	225
Görsel Öykü ile Empati	230

6. BÖLÜM

DRAMA: EĞLENEREK ÖĞRENMENİN ANAHTARI

Giriş.....	249
Doğaçlama (İnformal) Drama.....	250
Yapılandırılmış (Formal) Drama.....	250
Dramanın Uygulanması Sürecinde Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar	251
Dramanın Yararları	253
Dramanın Sınırlılıkları	255

7. BÖLÜM

KANIT TEMELLİ SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ: PARÇADAN BÜTÜNE BİREYSEL ANLAM OLUŞTURMA

Kanıt ve Önemi.....	263
Kanıt Temelli Öğretim: Tarih Öğretimi Deneyiminden Sosyal Bilgiler Öğretimine	265
Yeni Sosyal Bilgiler Programı ve Kanıtların Önemi	271
Kanıt Temelli Öğretim ve Örnek Uygulamalar	278

8. BÖLÜM

SÖZLÜ VE YEREL TARİH: KÜÇÜK TARİHÇİLER OLARAK ÖĞRENCİLER TARİH YAZIYOR

Sözlü Tarih.....	303
Yerel Tarih.....	320

9. BÖLÜM

MÜZELER, ÖREN YERLERİ VE SANAL MÜZELER: GEÇMİŞ İLE GÜNÜMÜZ ARASINDA BAĞ KURAN MEKÂNLARI DUYUMSAMAK

Neden Müze Eğitimi?.....	332
Müze Eğitimi: Uygulama Süreci.....	335
Sanal Müzeler.....	345

10. BÖLÜM

2004 YILI PROGRAMI'NDA ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME: YENİ YAKLAŞIM VE YÖNTEMLER

Giriş.....	357
Öz Değerlendirme ve Akran Değerlendirme	359
Öğrenci Ürün Dosyası (Portfolyo).....	362
Performans Değerlendirme	364
Dereceleme Ölçekleri (Rubrik).....	367

EK OKUMALAR

Türkiye’de Sosyal Bilgiler ve Tarih Ders Kitabı Yazarı Olmak	380
Yeni Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Öğretmenler: Değişim Kolay mı?	390
Kronoloji Temelli Tarih Öğretimi ve Ortaya Çıkardığı Ürün: Bir Dönem Biterken Tarihe Not Düşmek	404
Eğitim Felsefesinin Yansıması Olarak İngiliz Öğrencilerin, Tarih Dersi Defterleri: Nicola ve Arkadaşlarının Tarihsel Bilinçlerinin Oluşum Sürecinden Kesitler	416
Üniversite Düzeyindeki İnkılâp Tarihi Derslerine, Farklı Bir Model ile Bakmak	441
Sözlü Tarihe İlişkin Bir Uygulama Olarak ‘Geçmişte ve Günümüzde Düğünler’: Küçük Tarihçiler/Öğrenciler Tarih Yazıyor.....	454
Kaynakça	469

1. BÖLÜM

KAVRAM, TANIM VE TEORİLER ÜZERİNDEN HAYAT BİLGİSİ VE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNE BAKMAK

1.1. Tanım, Anlam ve İçerikleriyle Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilimler

Kitaba adını da veren bu üç kavramın anlam ve içerik boyutlarında tanımlanması, akademik ve okul ortamındaki anlam ayrışmalarının ne olduğunun vurgulanması öğretimin biçimlendirmesi boyutunda da önemlidir. Aşağıda bu kavramlar tanımlanacak, anlam ve içerik noktalarında benzerlik ve farklılıkları irdelenecektir.

1.1.1. Hayat Bilgisi: Tanım, Anlam ve İçerik

Hayat Bilgisi ilköğretimin 1–2–3. sınıf ders programlarında yer alan bir dertir. Hayat Bilgisi dersindeki konular, çocukların deneyim dünyasına uygun olarak ev, aile ve okul ile yakın çevre gibi konulardan seçilir ve ders konu merkezlidir. Bu konular hem somut durum ve olguları içermekte hem de çocuğun yakınında olanı başlatmaktadır. Bu konular ilk üç yıl boyunca konu kapsamı yoğunlaşarak devam etmektedir. Konular yapı itibarıyla çocuğu geliştiricidir; çünkü hem psikolojik hem de fizyolojik olarak kendini tanımasına ve çevresini anlamlandırmasına yardımcı olur. Bu bağlamda Hayat Bilgisi, çocuğun doğumundan itibaren geçen 6–7 yıldan bu yana dünyayı nasıl anlamlandırdığına ilişkin deneyimleri merkeze alarak, bundan sonraki yaşamına ilişkin bilgi, beceri ve değerleri kazandırmaya, çevresini sosyal ve fiziki boyutta anlamasına katkıda bulunmaya çalışan bir derstir demek olasıdır.

Bu çerçevede Hayat Bilgisi dersleri temel olarak Sosyal Bilgiler ile Fen Bilgisi derslerinin bir araya gelmesiyle ortaya çıkmış disiplinler arası bir derstir. Hayat Bilgisi konuları arasında yer alan tarih, coğrafya, yurttaşlık gibi konular sosyal bilimlerden, sağlık, güvenlik, biyoloji, fizik ve kimyanın konularının en basitleştirilmiş halleri ise fen bilimlerinden gelmektedir. Bu ders, Türkiye’de 4. sınıftan itibaren Sosyal Bilgiler ile Fen ve Teknoloji adı altında ikiye ayrılarak devam etmektedir.

Hayat Bilgisi dersinin varlığını Gestalt Psikolojisi olarak adlandırılan yaklaşım temellendirmektedir. Buna göre ilköğretimin ilk üç yılındaki çocuklar, dünyayı bir bütün olarak görür ve yorumlar. Olguları sosyal ya da fen olarak ayırtamazlar. Bu çerçevede, bir konu verilirken bir bütün olarak verilmelidir. Sözgelimi “mevsimler” ile ilgili bir konu işlenirken, çocuğa mevsimler ve özellikleri tanımlanırken aynı zamanda bu mevsimlerde nasıl giyinileceği, neler yenilmesi gerektiği, hangi hastalıklara yakalanılabileceği ve önlem almak için ne yapılması gerektiği gibi hem sosyal hem de fen bilimlerine ilişkin konular bir arada verilmelidir. Bu yaklaşıma göre oluşturulmuş Hayat Bilgisi dersi çok sayıda ülkenin ders programında yer almamaktadır. Türkiye ve Almanya, Hayat Bilgisi dersi gibi bir kapsama sahip ülkelerden ikisidir. Diğer ülkeler, bu yaş kuşağı çocuklar için farklı yaklaşımları tercih etmektedir. Sözgelimi Amerika, ilk yıllardan itibaren “Social Studies” adı altında Sosyal Bilgiler temelli bir dersi tercih etmiş, Fen Bilgisi de ayrı bir ders olarak okul programlarında yer almıştır. Buna karşılık İngiltere ise, Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık gibi dersler ile ilkokul çocuğuna “okula hoş geldin” demektedir. Buraya dek yapılan açıklamalardan da anlaşılmaktadır ki, dünyada farklı deneyimler mevcuttur. Bu çerçevede, Hayat Bilgisi dersi, bir psikolojik yaklaşımdan kaynaklanan yapay bir derstir demek yanlış olmayacaktır.

1.1.2. Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler: Tanım, Anlam ve İçerik

Buna karşılık Sosyal Bilimler, geçmiş ve günümüz bağlamında insan ve toplum ile ilintili inceleme yapan disiplinler bütünüdür. Bu bağlamda sosyal bilimler, insan ve toplum ile ilgili konularda belirli metodolojik ilkeler çerçevesinde üretilen bilimsel bilgiyi ifade etmektedir. Bu durumda “sosyal bilgiler nedir,” “sosyal bilimlerden farkı nedir” sorularının yanıtı verilmelidir. Bu çerçevede ilk ifade edilmesi gereken nokta, sosyal bilgilerin ilköğretim okullarının 4-5-6-7. sınıflarında yer alan bir ders ya da öğretim programı olduğudur. Sosyal bilgiler, sosyal bilimler alanında akademik ortamda üretilen bilimsel bilgiyi kullanmakta, ancak bu bilgiyi özel bir kitle olan öğrencilere sunmaktadır. Bu nedenle sosyal bilgiler aracılığıyla bilgi sunulurken, öğrencilerin yaş kuşağı, ilgi ve gereksinimleri ile hazır bul-

nuşluk düzeyi göz önünde bulundurulmaya çalışılmaktadır. Bu çerçevede sosyal bilgiler dersine, sosyal bilimlerin pedagojik ilkeler çerçevesinde özel bir kitle olan öğrenciler için basitleştirilmiş biçimdir demek yanlış olmayacaktır.

Sosyal bilgiler dersi insanı, toplumu ve bunlarla ilişkisi çerçevesinde çevreyi konu alanı olarak incelemektedir. Öğrencinin, insan-toplum ilişkileriyle ilgili bilgi ve deneyimlerini geliştirmesine olanak sağladığı gibi, bireyin kendisini, değerlerini ve düşüncelerini keşfedişinin ortamını hazırlayan bir ders de olabilmelidir.

Bu bağlamda konu alanı olarak da sosyal davranış bilgilerine ağırlık vermektedir. Yine sosyal bilgilerin varoluş amaçlarından bir diğeri olarak “etkili bir vatandaş” perspektifi geliştirmek yer almaktadır. Nitekim Erden de “Sosyal Bilgiler; ilköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, Sosyal Bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanıdır” (Erden, tarihsiz) şeklinde tanımlarken vurgu noktasını “iyi ve sorumlu vatandaş” üzerine yapmaktadır.

Bu kavramdan yola çıkılarak vurgulanmaya çalışılan nokta, demokratik süreci geliştirecek donanıma sahip vatandaşlara sahip olmaktır. Sosyal bilgiler eğitim programları aracılığıyla demokratik vatandaşlık değerlerinin ve becerilerinin öğrenciye kazandırılması hedeflenmektedir. Bu çerçevede bilgi temelli ve bilimsel akıl yürütme ile bütünlüğe yerel ve ulusal anlamış ve evrensel değerlere saygılı bir vatandaş portresi sosyal bilgiler derslerinde öne çıkmaktadır. Tüm bunlara ek olarak, sosyal bilgiler dersleri ile ortaya çıkacak bireyselleşme ve toplumsallaşma, mevcut toplumsal düzeni sorgulamaksızın, itaat ederek benimseyen bir vatandaş kavramından çok, toplumsal değerleri eleştirebilen, yeni değerler üretebilen, eleştirel ve yaratıcı bir vatandaş öngörüsüne (projeksiyonuna) yöneliktir.

Sosyal bilimler şemsiyesi altında çok sayıda disiplin alanının yer alması, buna karşılık öğrencinin yaş kuşağı ve bilişsel potansiyelleri de göz önünde bulundurularak sosyal bilgiler dersleri altında öncelik, tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisine ilişkin konularına verilmiş idi. Bu anlamda bu üç sosyal bilim alanı, sosyal bilgiler dersleri ile öne çıkarılmıştı. Ancak 2004 yılında hazırlanan “İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi (4-5. Sınıflar) Öğretim Programı”nın konu içeriği dikkatle incelendiğinde tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisine ilişkin konuların yanı sıra sosyoloji, psikoloji, hukuk ve ekonomi bilim dalları ile ilintili konulara da ağırlıklı 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler programında yer verildiği görülmektedir. Bu bağlamda yeni program ile sosyal bilgiler dersi başlığı altında sunulan, sosyal bilimlere ilişkin disiplin alanlarında artış olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim anılan programın giriş bölümünde de “tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji,